

Kocatepe İslami İlimler Dergisi

Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt/volume: 7 • sayı/issue 1 • (Haziran/June): 37-59

Yapay Zekâya Yönelik Tutum ve Dindarlık İlişkisi

The Relationship Between Attitude Towards Artificial Intelligence and Religiosity

İdris YAKUT

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı
Dr., Ministry of National Education
Ankara/Türkiye

yakut2094@gmail.com orcid.org/0000-0001-8741-7842

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 28.01.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 27.04.2024

Yayın Tarihi / Published: 15.06.2024

Atıf: Yakut, İdris. "Yapay Zekâya Yönelik Tutum ve Dindarlık İlişkisi". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 7/1 (Haziran 2024), 37-59. <https://doi.org/10.52637/kiid.1426977>

Cite as: Yakut, İdris. "The Relationship Between Attitude Towards Artificial Intelligence and Religiosity". *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 7/1 (June 2023), 37-59. <https://doi.org/10.52637/kiid.1426977>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid> • kiid@aku.edu.tr

© İdris YAKUT | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Yapay Zekâya Yönelik Tutum ve Dindarlık İlişkisi*

Öz

İnsanların, hayatlarında kolaylık sağlayacak modeller tasarlaması, uygulamalar geliştirmesi ve makineler üretmesi varoluşundan beri süregelen bir davranış biçimidir. Bu davranış biçiminin günümüzdeki karşılığı insan zihnini de temsil eden ve öğrenme algoritmalarına sahip olan yapay zekâ olmuştur. Yapay zekâ, teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan ve birçok alanda hayatı etkileyip fırsatlar sunan önemli bir olgudur. Yapay zekâ ile birlikte ortaya çıkan yenilikçi uygulamalar sağlık bilimlerinden eğitim bilimine, mühendislikten mimariye, doğa bilimlerinden üretime tüm alanlarda yaygınlaşarak etkisini arttırmaktadır. Yapay zekânın etkisini hissettirdiği alanlardan birisi de insanlık tarihi kadar eski olan ve toplumsal yapının en önemli parçalarından biri olan dindir. Bireylerin hayatlarını idame ettirme biçimlerinde onlara rehberlik eden dinin, bu misyonu doğrultusunda yapay zekâ uygulamalarından ne şekilde yararlanacağı ve bu uygulamaların pratikte toplumsal yansımalarının hangi biçimde ortaya çıkacağı din ile yapay zekâ ilişkisi açısından önemli bir konudur. Zira yapay zekânın gelecekte nasıl bir gelişim göstereceğini ve toplumu ve toplumla karşılıklı etkileşim içinde bulunan dini ne yönde bir değişime sürükleyeceğini tahmin etmek güçtür. Bu nedenle, yapay zekâya yönelik geliştirilecek tutum ile Dinî tutumun birbirlerini etkilemesi muhtemeldir. Özellikle dine yönelik olumlu tutum ve davranışlar sergileyen kişilerin yapay zekâya yönelik tutumlarının belirlenmesi dinin geleceği açısından gereklidir. Bu doğrultuda yapılan araştırmanın temel amacı, katılımcıların yapay zekâya yönelik genel tutum düzeyi ile Dinî tutum düzeyi arasında nasıl bir ilişki vardır? sorusuna yanıt bulmak ve demografik değişkenlere göre yapay zekâya yönelik tutum ile Dinî tutum düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda nicel araştırma yöntemlerinden faydalanılan çalışmanın örneklem grubunu Ankara ili Polatlı ilçesinde ikamet eden 302'si kadın ve 202'si erkek olmak üzere toplamda 504 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada Ok tarafından geliştirilen "Dinî tutum ölçeği" ile Kaya ve arkadaşları tarafından Türkçeye uyarlanan "yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programından yararlanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; bireylerin yapay zekâya yönelik pozitif tutum düzeylerinin negatif tutum düzeylerine göre daha yüksek olduğu, Dinî tutum açısından en yüksek ortalamaya biliş boyutunda ve en düşük ortalamaya duygu boyutunda sahip oldukları tespit edilmiştir. Cinsiyet, yaş grupları, medeni durum ve aylık gelir durumu değişkenleri ile yapay zekâya yönelik tutum arasında anlam ifade edecek düzeyde ilişki saptanmazken; meslek çeşidi, eğitim düzeyi, teknolojik ürünlerle olan ilişki, yapay zekâya yönelik bilgi düzeyi ve yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı ile yapay zekâya yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca cinsiyet, yaş grupları, teknolojik ürünlerle olan ilişki, yapay zekâya yönelik bilgi düzeyi ve yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı değişkenleri ile Dinî tutum arasında anlam belirtecek düzeyde bir ilişkidir söz edilemezken; medeni durum, aylık gelir durumu, meslek çeşidi ve eğitim düzeyi değişkenleri ile Dinî tutum arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca yapay zekâya yönelik pozitif tutum düzeyi ile dinî tutum arasında negatif yönlü düşük düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yapay zekâ ile ilgili farklı konularda araştırmalar mevcuttur. Ancak yapay zekâya yönelik tutum ile dinî tutum arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasına yönelik çalışma eksikliği vardır. Bu doğrultuda, yapılan araştırma literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracak ve farklı çalışmalara kaynaklık edecektir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Yapay Zekâ, Din, Dinî Tutum, Dindarlık.

* Bu çalışma için Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 20/09/2023 tarih ve 06/48 no.lu kararı gereğince etik onay alınmıştır.

The Relationship Between Attitude Towards Artificial Intelligence and Religiosity***Abstract**

Designing models, developing applications and producing machines that will facilitate people's lives is a form of behaviour that has been going on since its existence. The current counterpart of this behaviour is artificial intelligence, which also represents the human mind and has learning algorithms. Artificial intelligence is an important phenomenon that emerged with the development of technology, affecting life in many areas and offering opportunities. Innovative applications emerging with artificial intelligence are increasing their impact by becoming widespread in all fields from health sciences to educational sciences, from engineering to architecture, from natural sciences to production. One of the areas where artificial intelligence has made its impact felt is religion, which is as old as human history and one of the most important parts of the social structure. How religion, which guides individuals in the way they live their lives, will benefit from artificial intelligence applications in line with this mission and in what form the social reflections of these applications will emerge in practice is an important issue in terms of the relationship between religion and artificial intelligence. It is difficult to predict how artificial intelligence will develop in the future and how it will change society and the religion that interacts with society. Therefore, it is likely that the attitude to be developed towards artificial intelligence and religious attitudes will affect each other. Determining the attitudes of people who have positive attitudes and behaviours towards religion towards artificial intelligence is necessary for the future of religion. The main purpose of the research conducted in this direction is to find an answer to the question of what kind of a relationship exists between the participants' general attitude level towards artificial intelligence and the level of religious attitude, and to reveal whether the levels of attitude towards artificial intelligence and religious attitude differ significantly according to demographic variables. In this context, the sample group of the study, in which quantitative research methods were utilised, consists of 504 people, 302 women and 202 men, residing in Polatlı district of Ankara province. In the study, the "religious attitude scale" developed by Ok and the "general attitude scale towards artificial intelligence" adapted into Turkish by Kaya et al. were used. The data obtained were analysed using SPSS 22.0 statistical software. As a result of the research; it was determined that the positive attitude levels of individuals towards artificial intelligence were higher than the negative attitude levels, and that they had the highest average in the cognition dimension and the lowest average in the emotion dimension in terms of religious attitude. While no significant relationship was found between the variables of gender, age groups, marital status and monthly income status and attitude towards artificial intelligence; it was observed that there was a significant relationship between the type of profession, level of education, relationship with technological products, level of knowledge about artificial intelligence and frequency of following developments related to artificial intelligence and attitude towards artificial intelligence. In addition, while there was no significant relationship between the variables of gender, age groups, relationship with technological products, level of knowledge about artificial intelligence and frequency of following developments related to artificial intelligence and religious attitudes, there was a significant relationship between the variables of marital status, monthly income, occupation type and education level and religious attitudes. In addition, it was found that there was a low level negative relationship between the level of positive attitude towards artificial intelligence and religious attitude. There are studies on different topics related to artificial intelligence. However, there is a lack of studies to reveal the relationship between attitude towards artificial intelligence and religious attitude. The research conducted in this direction will fill an important gap in the literature and will be a source for different studies.

Keywords: Sociology of Religion, Artificial Intelligence, Religion, Religious Attitude, Religiosity.

* Ethical approval was obtained for this study in accordance with the decision of Yozgat Bozok University Social and Human Sciences Ethics Committee dated 20/09/2023 and numbered 06/48.

Giriş

Bilim ve teknolojinin büyük bir ivme kazanmasıyla yaşanan toplumsal değişim ve dönüşüm süreci, geçmişten günümüze değin oluşan toplumsal farkındalıkla birlikte yaygınlaşan bir olgudur.¹ Sosyal hayatın tüm katmanlarında kendini gösteren teknolojiyle birlikte ortaya çıkan yardımcı araçlar, toplumu oluşturan tüm yapılarla daima etkileşim halindedir.² Tarihin her döneminde gerçekleşen bu toplum-teknoloji etkileşimi yapay zekâ kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte günümüzde geniş bir yelpazeye yayılmış ve farklı bir boyut kazanmıştır.

Yapay zekâ kavramının yaygın olarak kabul gören bir tanımı olmadığı gibi³ araştırmacıların çalışma alanlarına göre farklılıklar göstermektedir. İlk defa 1956 yılında McCarthy tarafından kullanılan yapay zekâ, doğal sistemlerin yapabildiği her bilişsel faaliyeti yapay sistemlere daha başarılı bir şekilde nasıl yaptırılabilceğini inceleyen bilim dalı,⁴ insan beyninin modellenmesi yoluyla makinelerin akıllılaşmasıyla insan öğrenmelerini taklit etmesi,⁵ biyolojik olmayan bir zekâ,⁶ herhangi bir canlı organizmadan yararlanmaksızın tümüyle yapay araçlar kullanılarak insansı hareketler yapabilen makinelerin geliştirilmesi teknolojisi,⁷ kimi düşünürlere göre, bilgisayarların düşünme yetisine erişmesi, kimisine göre ise, bilgisayarların insan davranışlarını sergilemesidir.⁸ Bu tanımlar çerçevesinde yapay zekânın, farklı algoritmalar geliştirerek insan zekâsının belli başlı özelliklerini makinelerle kazandırmayı hedefleyen bir bilim dalı olduğunu söylemek mümkündür.⁹

İnsanlık tarihinin en önemli gelişmelerinden biri olan yapay zekâ teknolojileri, mühendislikten tıp bilimine, ekonomiden medyaya, spordan sanata, ulaşımdan haberleşmeye, kültürden politikaya bireylere yeni bir dünya tasavvuru oluşturmaktadır. Yapay zekâ teknolojileri ile birlikte sunulan bu yeni dünya tasavvurunda geleneksel toplum yapısının en önemli kurumlarından biri olan dinin ne şekilde etkileneceği merak uyandıran bir konudur. Kimilerine göre yapay zekâ dinler için bir tehdit olarak görülse de sunduğu olanak ve fırsatlardan din hizmetlerinde işlevsel bir şekilde yararlanıldığında olumlu bir algı da yaratabilmektedir.¹⁰ Bu çerçevede yapay zekâ ile bireylerin dini tutum ve davranışları arasında nasıl bir ilişki olduğu konusu araştırılmaya değerdir.

Din, kendine özgü sembollerle ve uygulamalarla, içinde bulunulan dönemin şartları çerçevesinde kişilerle etkileşim halinde olduğu; bireylerin gelişiminde ve değişiminde sosyal (davranış) ve zihinsel (duygu, düşünce) yönden bir bütün olarak etkili olan önemli bir olgudur.¹¹ Dini tutum ise, bir kişinin dine ait hissettiği duygu, oluşturduğu düşünce ve yaptığı davranışlarını olumlu ya da olumsuz olarak belirleme biçimidir.¹² Yapay zekâ teknolojilerinin gelişerek dini alanda da kullanılmasına (dini rehberlik, fetva verme, vb.)

¹ Ercan Öztemel, "Yapay Zekâ ve İnsanlığın Geleceği", *Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği*, ed. Muzaffer Şeker vd. (Ankara: TÜBA, 2020), 75-90.

² İhsan Çapcıoğlu - Hilal Anık, "Sanayi Devrimi'nden Endüstri 4.0'a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü", *Tevilat* 2/1 (2021), 27-43.

³ Burcu Alan - Fikriye Kırbağ Zengin, *İnsan Zekâsından Yapay Zekâya* (Ankara: İKSAD Publishing House, 2023), 22.

⁴ Cem Say, *50 Soruda Yapay Zekâ* (İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2018), 83-85.

⁵ Mitchell Melanie, *An Introduction to Genetic Algorithms* (MIT Press, 1999), 2.

⁶ Max Tegmark, *Life 3.0-Being Human in The Age of Artificial Intelligence* (New York: Vintage Books, 2018), 39.

⁷ Can Hikmet Değirmenci - İsmail Hakkı Aydın, *Yapay Zekâ* (İstanbul: Girdap Kitap, 2018), 20.

⁸ Ginu George - Mary Rani Thomas, "Integration of Artificial Intelligence in Human Resource", *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)* 9/2 (2019), 5069-5073.

⁹ Ercan Öztemel, "Yapay Zekâ ve Din", *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022), 17-30.

¹⁰ Hafize Yazıcı - Zeynep Keleşoğlu, "Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din Kapsamında Gerçekleşen Etkinlikleri Değerlendirme", *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022), 219-231.

¹¹ Selahattin Yakut, *Ahlaki Zekâ, Din ve Dindarlık (Psikososyal Bir Bakış)* (Ankara: İKSAD Publishing House, 2022), 1.

¹² Veysel Uysal, *Din Psikolojisi Açısından Dinî Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri* (İstanbul: M.Ü.İ.F.V. Yayınları, 1996), 28-31.

imkân verecek sistemlerin gelişmesi toplumların dinî yapısıyla birlikte bireylerin dinî tutumlarına etki etmesi muhtemeldir.

Yapay zekâ ile birlikte yakın zamanda dinî hususlarda topluma hizmet verecek “açıklayıcılar, fetva sunucular, öğüt vericiler, sanal eğitmenler, mobil kabinler” şeklinde sistemlerin geliştirilmesi olasıdır.¹³ İnsanların yaşam tarzlarında önemli derecede etkin olan dinî unsurların ve sembollerin farklı biçimlerde kullanılarak insanların hizmetine sunulması, dinî alanda ve buna bağlı olarak bireylerin dinî tutumlarında değişimi ve dönüşümü kaçınılmaz hale getirecektir. Özellikle yapay zekânın bireylerin yaşamlarında birçok kolaylığı sağlaması, tüketime sevk etmesi, kişilerin sosyalleşmesini azaltarak birbirleriyle olan bağlarını zayıflatması, sağladığı kolaylıkla birlikte insanların boş vakitlerinin çoğalmasına neden olarak onların varoluşsal sorgulamalar için uygun ortamlar yaratması ve buna bağlı olarak kişilerin psikolojik sorunlar yaşayabilmesi ve bütün bu krizler karşısında insanın yardımına koşacak en önemli kurumlardan birinin din olması¹⁴ bireylerin dinî tutumlarıyla birlikte yapay zekâya yönelik tutumlarını da etkilemektedir. Benzer şekilde yapay zekâ ile dinî bilgiler üreten modeller geliştirilmesi, İslam dünyasında bir robota vatandaşlık verilmesi, kilisede ve Budist tapınaklarında robot rahiplerin olması yapay zekâ ile din arasındaki ilişkinin küresel düzeyde etkisini göstereceğine dair ipuçları sunarken,¹⁵ bu tür gelişmeler bireylerin dinî tutumları ve yapay zekâya yönelik tutumlarında da farklılaşmalara neden olmaktadır. Bu doğrultuda yapılan araştırmanın konusu bireylerin yapay zekâya yönelik tutumları ile dinî tutumları arasındaki ilişkinin din sosyolojisi açısından incelenmesidir. Bu çerçevede şu sorulara cevap aranmaktadır:

1. Bireylerin cinsiyetlerine göre yapay zekâya yönelik tutum puanlarıyla dinî tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
2. Bireylerin yaşlarına göre yapay zekâya yönelik tutumlarıyla dinî tutum puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
3. Bireylerin medeni durumlarına göre yapay zekâya yönelik tutumlarıyla dinî tutum puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
4. Bireylerin meslek çeşitlerine göre yapay zekâya yönelik tutumlarıyla dinî tutum puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
5. Bireylerin eğitim düzeylerine göre yapay zekâya yönelik tutumlarıyla dinî tutum puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
6. Bireylerin ortalama aylık gelir durumlarına göre yapay zekâya yönelik tutumlarıyla dinî tutum puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
7. Bireylerin teknolojik ürünlerle olan ilişki seviyelerine göre yapay zekâya yönelik tutumlarıyla dinî tutum puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
8. Bireylerin yapay zekâya yönelik bilgi düzeylerine göre yapay zekâya yönelik tutum puanlarıyla dinî tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
9. Bireylerin yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklıklarına göre yapay zekâya yönelik tutumlarıyla dini tutum puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
10. Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği boyutu ve Dinî Tutum Ölçeği boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırmanın amacı kişilerin yapay zekâya yönelik tutumları ve dinî tutumları arasındaki ilişkinin farklı değişkenlere göre belirlenmesidir. Yapılan çalışmanın, yapay zekâya yönelik tutum üzerindeki dindarlık düzeyinin etkileri hakkında somut veriler ortaya koyması bakımından önemli bir katkı sağlayacağı söylenebilir. Özellikle teknolojinin

¹³ Öztemel, “Yapay Zekâ ve Din”, 26-28.

¹⁴ Hasan Kafalı, “Toplum ve Din Bağlamında Yapay Zekâ”, *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022), 87-102.

¹⁵ Aslan Gülcü, “Dijitalizm Yapay Zekâ ve Din”.

gelişmesiyle birlikte hayatın her alanında kendini gösteren yapay zekâ uygulamalarına yönelik tutumun dindarlıkla ilişkisini nicel bir yöntemle ele alan bu araştırma, yeni sayılabilecek bu konu hakkında somut veriler ışığında din sosyolojisi alanına katkı sunması bakımından önemlidir.

Literatür incelendiğinde, yapay zekânın dinin farklı alanları üzerinden incelendiği göze çarpmaktadır. Özellikle Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi ortaklığında düzenlenen “Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din” çalışmayı ile birlikte sunulan bildirilerin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafınca aynı isimle yayınlandığı kitap önemli çalışmalarındandır. Bu çalışmada, yapay zekâ ile ilgili işaret edilmesi gereken temel sorunlar, farklı sektörlere etkisi, din psikolojisi bağlamında gerçekleşen uygulamalar, yapay zekâda ruh-bilinç konusu, toplumsal düzlemde yapay zekâ- din ilişkisi ve ağırlıklı olarak transhümanizm bağlamında yapay zekâ teknolojileri ele alınmıştır.¹⁶ Bir başka çalışmada Kafalı, yapay zekâ teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte oluşabilecek toplumsal ve dinî değişiklikleri konu edinmiştir. Kafalı çalışmasında yapay zekânın insanlığa dost ya da düşman olma durumunu inceleyerek toplumsal yapılanmanın yapay zekânın gelişimine bağlı olarak nasıl değişebileceğini ele almıştır. Ayrıca dinin, yeni yapay zekâ uygulamalarının kullanımında nasıl rol alabileceğine dair öngörülerde bulunmuştur.¹⁷ Bir diğer çalışmada Kazak, yüksek lisans tezi olarak yapay zekâ kaygısı, yabancılaşma ve dindarlık ilişkisini incelemiştir. Kazak bu çalışma sonucunda bireylerin medeni durum, cinsiyet, eğitim, ekonomik durum ve yaşadığı yer değişkenlerine bağlı olarak yapay zekâ kaygısı duyduklarını belirlemiştir. Ayrıca dindarlığın yapay zekâ kaygısı üzerinde pozitif yönlü anlamlı ilişkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır.¹⁸

Yapay zekâyâ yönelik tutum konusunda Batı’da yapılan çalışmalar incelendiğinde, Liehner ve arkadaşlarının araştırmalarında halkın yapay zekâyâ yönelik algısı, tutumu ve güveni konusunu ele aldıkları görülmektedir. Yaptıkları çalışma sonunda Liehner ve arkadaşları, genel olarak katılımcıların yapay zekâyı bağımsız hareket edebilecek, uyum sağlayabilecek ve günlük yaşamlarında onlara yardımcı olabilecek bir araç olarak gördüklerini; bununla birlikte katılımcıların yapay zekânın altında yatan mekanizmaları anlayamadıklarını ve bu şüpheyle birlikte teknolojinin olgunluğunu, gizlilik kaygılarına, kötüye kullanım korkusuna ve güvenlik sorunlarına yol açtığını belirtmişlerdir.¹⁹ Bir başka çalışmada Bergdahl ve arkadaşları, kendi kaderini tayin ve temel psikolojik ihtiyaçlara (özerklik, yeterlilik ve ilişkililik) göre yapay zekâyâ yönelik tutumları araştırmışlardır. Buna göre, temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının yapay zekâyâ yönelik pozitif tutumu artırdığını ve kendi kaderini tayin etmenin yapay zekânın kabulünde önemli bir faktör olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.²⁰ Diğer bir araştırmada Bochniarz ve meslektaşları lise öğrencilerinin yapay zekâyı nasıl değerlendirdiklerini araştırmışlar ve yapay zekâyâ yönelik alaycı düşmanlığın insanlara yönelik olan alaycı düşmanlıktan farklı bir yapı olduğu, yapay zekânın daha düşmanca algılandığı ve yapay zekânın duygular tarafından daha az yönetildiği düşünüldüğünde yapay zekâyâ yönelik güvensizliğin arttığı bulgularını elde etmişlerdir.²¹ Kelley ve arkadaşlarının sekiz ülkede yapay zekâyâ yönelik heyecan, yararlılık, endişe ve fütüristik (gelecek algısı) olmak üzere duygu durumlarına göre yaptıkları çalışmada,

¹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din*, ed. Muhammed Kızılgeçit vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022).

¹⁷ Hasan Kafalı, “Yapay Zekâ, Toplum ve Dinin Geleceği”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (2019), 145-172.

¹⁸ Mehmet Kazak, *Yapay Zekâ Kaygısı, Yabancılaşma ve Dindarlık İlişkisi* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, İslami İlimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

¹⁹ Gian Luca Liehner vd., “Perceptions, Attitudes and Trust Towards Artificial Intelligence-An Assessment of the Public Opinion”, *Artificial Intelligence and Social Computing* 782 (2023), 32-41.

²⁰ Jenna Bergdahl vd., “Self-Determination and Attitudes Toward Artificial Intelligence: Cross-National and Longitudinal Perspectives”, *Telematics and Informatics* 82 (2023), 1-15.

²¹ Klaudia T. Bochniarz vd., “Attitudes to AI Among High School Students: Understanding Distrust Towards Humans Will Not Help Us Understand Distrust Towards Ai”, *Personality and Individual Differences* 185 (2022).

katılımcıların %23'ünün yapay zekâyı endişe verici olarak değerlendirenken %12'sinin yararlı bulduklarını ifade etmişlerdir.²² Başka bir çalışmada Gruchola ve meslektaşları dua uygulamalarının yapay zekâ temelli gelişimine bağlı olarak Polonyalılar'ın yapay zekâyâ yönelik tutumlarını tanımlamaya çalışmışlardır. Bu kapsamda katılımcıların dua etme sıklığı ve dua uygulamalarına katılım düzeyi yükseldikçe yapay zekâ temelli dua uygulamalarına yönelik tutumları da tutucu bir hal almaktadır.²³

Yukarıda ele alınan çalışmalarla birlikte yapay zekânın çeşitli açılardan ele alındığı ancak bireylerin yapay zekâyâ yönelik tutumları ve dindarlık ilişkisi bakımından yeterince araştırılmadığı görülmektedir. Bu çerçevede yapılan araştırmanın alan yazınına katkıda bulunması ve yapılacak diğer çalışmalar için kaynak oluşturması beklenmektedir.

1. Yöntem

1.1. Çalışma Evreni ve Örneklem Grubu

Çalışmanın evreni Ankara ili Polatlı ilçesinde ikamet eden 18-59 yaş aralığında bulunan bireylerden; örnekleme ise, Polatlı'da yaşayan 18-59 yaş aralığında bulunan tesadüfi yöntemle seçilmiş 504 kişiden oluşmaktadır. Örneklem grubunun olgusal kimlikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Grubunun Olgusal Kimlikleri

Değişkenler	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	302	59,9
	Erkek	202	40,1
Yaş	18-23	40	7,9
	24-29	64	12,7
	30-39	192	38,1
	40-49	164	32,6
	50-59	44	8,7
Medeni durum	Bekâr	170	33,7
	Evli	334	66,3
Meslek çeşidi	Öğrenci	52	10,3
	Kamuda maaşlı çalışan	306	60,7
	Özel sektörde ücretli çalışan	40	7,9
	Ev hanımı	70	13,9
	Diğer	36	7,2
Eğitim düzeyi	İlkokul	22	4,4
	Ortaokul	20	4,0
	Lise	46	9,1
	Ön lisans/lisans	266	52,8
	Lisansüstü	150	29,7
Aylık gelir durumu	Düşük gelir grubu	110	21,8
	Orta gelir grubu	314	62,3

²² Patrick Gage Kelley vd., "Exciting, Useful, Worrying, Futuristic: Public Perception of Artificial Intelligence in 8 Countries", *In Proceedings of the 2021 AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society* (New York, 2021), 627-637.

²³ Malgorzata Gruchola vd., "Artificial Intelligence as a Tool Supporting Prayer Practices", *Religions* 15/271 (2024).

Değişkenler	Gruplar	N	%
	Üst gelir grubu	80	15,9
	İlgisiz	22	4,4
Teknolojik ürünlerle olan ilişki durumu	Orta ilgili	238	47,2
	İlgili	178	35,3
	Çok ilgili	66	13,1
Yapay zekâya yönelik bilgi düzeyi	Çok az	74	14,7
	Az	150	29,8
	Orta	250	49,6
	Fazla	30	6,0
Yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı	Hiçbir zaman	48	9,5
	Nadiren	274	54,4
	Sıklıkla	154	30,6
	Her zaman	28	5,6

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %59,9'u kadınlardan, %40,1'i erkeklerden oluşmaktadır. Araştırmaya dâhil olanların %7,9'u 18-23 yaş, %12,7'si 24-29 yaş, %38,1'i 30-39 yaş, %32,6'sının 40-49 yaş ve %8,7'si 50-59 yaş aralığındadır. Yine çalışma grubunun %33,7'si bekârlardan, %66,3'ü evlilerden oluşmaktadır. Çalışmaya katılanların %10,3'ünün öğrenci, %60,7'sinin kamuda maaşlı olarak çalıştığı, %7,9'unun özel sektörde ücretli olarak çalıştığı, %13,9'unun ev hanımı ve %7,2'sinin diğer meslek gruplarında olduğu görülmektedir. Çalışma grubunun %4,4'ü ilkököl, %4'ü ortaokul, %91'i lise, %52,8'i ön lisans/lisans ve %29,7'si lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir. Çalışmaya katılanların %21,8'inin düşük gelir grubuna, %62,3'ünün orta gelir grubuna ve %15,9'unun üst gelir grubuna dâhil olduğu görülmektedir. Çalışma grubunun %4,4'ü teknolojik ürünlerle ilgisiz, %47,2'si orta düzeyde ilgili, %35,3'ü ilgili ve %13,1'i çok ilgilidir. Çalışmaya katılanların %14,7'sinin yapay zekâya yönelik bilgi düzeyinin çok az, %29,8'inin az, %49,6'sının orta seviye ve %6'sının fazla olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılanların %9,5'inin yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri hiçbir zaman takip etmediği, %54,4'ünün nadiren, %30,6'sının sıklıkla ve %5,6'sının her zaman takip ettiği görülmektedir.

1.2. Veri Toplama Araçları

Verilerin elde edilmesinde, Kişisel Bilgi Formu, Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği ile Dini Tutum Ölçeğinden yararlanılmıştır. Çalışma için Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 20/09/2023 tarih ve 06/48 nolu kararı gereğince etik onay alınmıştır.

Kişisel bilgi formunda yer alan değişkenler (cinsiyet, yaş grupları, medeni durum, meslek, eğitim düzeyi, aylık gelir seviyesi, teknolojik ürünlerle olan ilişki, yapay zekâya yönelik bilgi düzeyi ve yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı) dini tutum ve yapay zekâya yönelik tutum düzeyleri üzerinde etkili olabileceği düşünülmüş ve ankete konulmuştur.

Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması Kaya ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Yapay Zekâya Yönelik Pozitif Tutum (12 madde) ve Yapay Zekâya Yönelik Negatif Tutum (8 madde) olmak üzere iki alt boyuttan oluşan ölçek beşli likert tipinde hazırlanmış ve 20 maddeden oluşmuştur.²⁴

²⁴ Feridun Kaya vd., "The Roles of Personality Traits, Ai Anxiety, and Demographic Factors in Attitudes Toward Artificial Intelligence", *International Journal of Human-Computer Interaction*, (2022), 1-18.

Çalışmada kullanılan Dini Tutum Ölçeği ise Ok tarafından hazırlanmıştır. Beşli likert tipinde hazırlanan ve 8 maddeden oluşan ölçek, bireylerin dini tutumlarını bilişsel, davranışsal, duygusal ve ilişki olmak üzere dört boyutta ölçmek üzere tasarlanmıştır.²⁵

1.3. Verilerin Analizi

Toplanan veriler SPSS 22.0 istatistik programı ile analiz edilmiştir. Ölçek puanlarının farklılaşmasının incelenmesinde uygun analiz yöntemine karar verebilmek amacıyla normallik testi yapılmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olduğu durumlarda ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği varsayılmıştır. Yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinde iki gruplu değişkenlerin (cinsiyet ve medeni durum) analizinde veriler normal dağılım gösterdiği için ilişkisiz örneklem t testi ve dini tutum ölçeğinde veriler normal dağılım göstermediğinden Mann Whitney U testi kullanılmıştır. İki den fazla gruplu değişkenlerin (yaş grupları, meslek çeşidi, aylık gelir durumu, eğitim düzeyi, teknolojik ürünlerle olan ilişki durumu ve yapay zekâ ile ilgili çalışmalarını takip etme sıklığı) analizinde yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinde veriler normal dağılım gösterdiğinden ANOVA ve dini tutum ölçeğinde veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis H testinden faydalanılmıştır. Dini tutum düzeyleri ile yapay zekâya yönelik genel tutum arasındaki ilişkinin hangi yönde ne boyutta olduğunu tespit etmek amacıyla korelasyon analizinden faydalanılmıştır.

2. Bulgular

2.1. Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutumla İlgili Bulgular

Bu bölümde bireylerin Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği boyutlarına ilişkin istatistik veriler, cinsiyet ve medeni durum değişkenine ait T testi analiz sonuçları ile yaş grupları, meslek çeşidi, aylık gelir durumu, eğitim düzeyi, teknolojik ürünlerle olan ilişki durumu ve yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı değişkenlerine göre varyans analizi (ANOVA) testi analiz sonuçları ele alınmıştır.

2.1.1. Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Boyutlarına Ait İstatistik Veriler

Tablo 2. Bireylerin Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Boyutlarına Ait İstatistikler

Ölçek Boyutları	Minimum	Maksimum	X	ss
Yapay zekâya yönelik pozitif tutum	1	5	3,52	0,78
Yapay zekâya yönelik negatif tutum	1	5	3,07	0,84

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların yapay zekâya yönelik pozitif tutum boyutundan aldıkları puanlarının 1 ile 5 arasında değiştiği ve ortalamasının 3,52 olduğu görülmektedir. Yapay zekâya yönelik negatif tutum boyutunda ise, alınan puanlar 1 ile 5 arasında değişmekte ve ortalama 3,07'dir. Yapay zekâya yönelik pozitif tutum, genellikle insanların yapay zekâ sistemlerini ilgi çekici ve heyecan verici bularak birçok faydalı uygulamalarının olduğunu düşünmesidir. Ayrıca yapay zekâya yönelik pozitif tutum, yapay zekânın yeni ekonomik fırsatlar sunacağına, kişilerin iyi oluşlarına ve kendilerini mutlu hissetmelerine yardımcı olacağına dair inanıştır. Yapay zekâya yönelik negatif tutum ise insanların yapay zekâyı kötü niyetli ve tehlikeli olarak görmesidir. Yine yapay zekânın etik olmayan şekilde kullanılabileceğine olan düşüncesidir. Bu doğrultuda, bireylerin yapay zekâya yönelik pozitif tutum düzeylerinin negatif tutum düzeylerinden daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Yani kişilerin yapay zekâya karşı olumlu bir düşünce içerisinde oldukları söylenebilir.

²⁵ Üzeyir Ok, "Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 528-549.

2.1.2. Cinsiyete Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum

Tablo 3. Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Cinsiyet	N	X	ss	t	p
Yapay zekâya yönelik pozitif tutum	Kadın	302	3,45	0,78	1,535	0,126
	Erkek	202	3,60	0,77		
Yapay zekâya yönelik negatif tutum	Kadın	302	3,09	0,83	0,364	0,719
	Erkek	202	3,05	0,87		

Tablo 3 incelendiğinde, cinsiyete göre yapay zekâya yönelik pozitif ve negatif tutum düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Ortalama puanlar incelendiğinde ise erkeklerin ($X=3,60$) yapay zekâya yönelik pozitif tutum düzeylerinin kadınlara ($X=3,45$) göre daha yüksek olduğu; negatif tutum düzeylerinin ise, erkeklere ($X=3,05$) kıyasla kadınlarda ($X=3,09$) daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.1.3. Yaş Gruplarına Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum

Tablo 4. Bireylerin Yaşlarına Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Yaş grupları	N	X	ss	F	p
Yapay zekâya yönelik pozitif tutum	18-23	40	3,48	0,82	0,553	0,697
	24-29	64	3,44	0,85		
	30-39	192	3,56	0,83		
	40-49	164	3,45	0,66		
	50-59	44	3,68	0,84		
Yapay zekâya yönelik negatif tutum	18-23	40	2,93	0,98	1,469	0,212
	24-29	64	3,22	0,91		
	30-39	192	3,17	0,70		
	40-49	164	2,92	0,87		
	50-59	44	3,05	0,98		

Tablo 4 incelendiğinde yaş gruplarıyla yapay zekâya yönelik pozitif ve negatif tutum boyutları arasında anlam ifade edecek düzeyde bir farklılaşmanın olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Aynı şekilde, yaş gruplarının aritmetik ortalamaları da birbirine yakındır. Bu nedenle, yaş değişkeninin yapay zekâya yönelik tutum da önemli bir faktör olmadığını söylemek mümkündür. Bu durum bireylerin teknolojiyle olan ilişkisinin erken yaşlarda başladığının göstergesi olabilir.

2.1.4. Medeni Duruma Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum

Tablo 5. Bireylerin Medeni Durumlarına Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Medeni durum	N	X	ss	t	p
Yapay zekâya yönelik pozitif tutum	Bekâr	170	3,56	0,72	0,722	0,471
	Evli	334	3,49	0,81		
Yapay zekâya yönelik negatif tutum	Bekâr	170	3,08	0,88	0,214	0,831
	Evli	334	3,06	0,81		

Tablo 5'e göre katılımcıların medeni durumları ile yapay zekâya yönelik pozitif ve negatif tutum boyutları arasında anlam ifade edecek düzeyde bir farklılaşma olmadığı

(dolayısıyla medeni durum ile yapay zekâya karşı tutumlarda bir ilişkiden söz edilemeyeceği)($p>0,05$) görülmektedir. Bu çerçevede medeni durumun yapay zekâya yönelik tutumda etkin bir faktör olmadığını söylemek mümkündür. Ortalamalar incelendiğinde ise hem yapay zekâya yönelik pozitif tutum puanlarının hem de yapay zekâya yönelik negatif tutum puanlarının evlilerde ve bekârlarda birbirine oldukça yakın olduğu gözlemlenmektedir.

2.1.5. Meslek Çeşitlerine Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum

Tablo 6. Bireylerin Meslek Çeşitlerine Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Meslek çeşidi	N	X	ss	F	p	Fark
Yapay zekâya yönelik pozitif tutum	Öğrenci	52	3,51	0,78	5,582	0,000	2>4
	Kamuda maaşlı çalışan	306	3,65	0,72			
	Özel sektörde ücretli çalışan	40	3,58	0,57			
	Ev hanımı	70	3,06	0,81			
	Diğer	36	3,14	1,01			
Yapay zekâya yönelik negatif tutum	Öğrenci	52	2,87	0,79	1,393	0,237	Fark yok
	Kamuda maaşlı çalışan	306	3,13	0,81			
	Özel sektörde ücretli çalışan	40	3,24	0,67			
	Ev hanımı	70	2,87	0,89			
	Diğer	36	2,95	1,11			

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların meslek çeşitleri ile yapay zekâya yönelik negatif tutum boyutu arasında anlam ifade edecek şekilde bir farklılaşmanın olmadığı ($p>0,05$), dolayısıyla meslek çeşitleri ile yapay zekâya yönelik negatif tutum arasında bir ilişkiden söz edilemeyeceği görülmektedir. Ortalama puanlar kıyaslandığında ise en yüksek ortalamaya özel sektörde çalışanların ($X=3,24$), en düşük ortalamaya ise öğrenciler ($X=2,87$) ile ev hanımlarının ($X=2,87$) sahip olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca meslek çeşidi ile yapay zekâya yönelik pozitif tutum boyutu arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın var olduğu ($p<0,05$) saptanmıştır. Ortaya çıkan anlamlı farklılığı oluşturan grupları belirlemek adına post hoc (tukey) testinden yararlanılmıştır. Bu test sonucuna göre meslek gruplarına göre yapay zekâya yönelik pozitif tutum boyutu için oluşan anlamlı farklılığın kamuda maaşlı çalışan kişilerle ev hanımları arasında olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda, kamuda maaşlı çalışan bireylerin ev hanımlarına göre yapay zekâya yönelik pozitif tutum düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu çerçevede kamu işlerinde yapay zekâya yönelik uygulamaların evlere göre daha fazla kullanıldığı ifade edilebilir.

2.1.6. Eğitim Düzeyine Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum

Tablo 7. Bireylerin Eğitim Düzeylerine Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Eğitim düzeyi	N	X	ss	F	p	Fark
Yapay zekâya yönelik pozitif tutum	İlkokul	22	3,25	0,51	4,283	0,002	2<4 2<5
	Ortaokul	20	2,79	0,99			
	Lise	46	3,20	0,89			
	Ön lisans/lisans	266	3,57	0,79			
	Lisansüstü	150	3,65	0,64			
Yapay zekâya yönelik negatif tutum	İlkokul	22	3,14	0,75	0,956	0,432	Fark

Ölçek boyutları	Eğitim düzeyi	N	X	ss	F	p	Fark
tutum	Ortaokul	20	3,10	0,81			yok
	Lise	46	2,79	1,00			
	Ön lisans/lisans	266	3,05	0,85			
	Lisansüstü	150	3,17	0,78			

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların eğitim düzeyi ile yapay zekâya yönelik negatif tutum boyutu arasında anlam ifade edecek şekilde bir farklılaşmanın olmadığı ($p>0,05$) saptanmıştır. Yapay zekâya yönelik negatif tutum boyutunda ortalama puanlar incelendiğinde lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanların ($X=3,17$) en yüksek, lise mezunlarının ($X=2,79$) ise en düşük ortalama puana sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca eğitim düzeyi ile yapay zekâya yönelik pozitif tutum boyutu arasında ise anlam ifade edecek düzeyde bir farklılaşmanın var olduğu ($p<0,05$) saptanmıştır. Ortaya çıkan anlamlı farklılığı oluşturan grupları belirlemek adına post hoc (tukey) testinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda ön lisans/lisans ile lisansüstü eğitim düzeyine sahip kişilerin ortaokul mezunlarına göre yapay zekâya yönelik pozitif tutum seviyelerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

2.1.7. Aylık Gelir Durumuna Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum

Tablo 8. Bireylerin Aylık Gelir Durumlarına Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Aylık gelir durumu	N	X	ss	F	p
Yapay zekâya yönelik pozitif tutum	Düşük gelir grubu	110	3,39	0,81		
	Orta gelir grubu	314	3,58	0,76	1,511	0,223
	Üst gelir grubu	80	3,42	0,83		
Yapay zekâya yönelik negatif tutum	Düşük gelir grubu	110	3,06	0,89		
	Orta gelir grubu	314	3,12	0,83	1,502	0,225
	Üst gelir grubu	80	2,86	0,79		

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların aylık gelir durumuna göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum düzeyi puanları pozitif ve negatif tutum boyutlarında anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Ortalama puanlar kıyaslandığında ise yapay zekâya yönelik pozitif tutum boyutunda orta gelir grubuna sahip olanların ($X=3,58$) en yüksek ortalamaya, düşük gelir grubunda olanların ($X=3,39$) en düşük puana sahip oldukları görülmektedir. Yapay zekâya yönelik negatif tutum boyutunda ise orta gelir grubuna dâhil olanların ($X=3,12$) en yüksek ortalamaya, üst gelir grubunda bulunanların ise ($X=2,86$) en düşük puana sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu çerçevede aylık gelir durumunun yapay zekâya yönelik tutumda etkin bir faktör olmadığını söylemek mümkündür.

2.1.8. Teknolojik Ürünlerle Olan İlişki Durumuna Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum

Tablo 9. Bireylerin Teknolojik Ürünlerle Olan İlişki Durumlarına Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Teknolojik ürünlerle olan ilişki durumu	N	X	ss	F	p	Fark
Yapay zekâya yönelik pozitif tutum	İlgisiz	22	2,74	0,77			1<3
	Orta İlgili	238	3,30	0,73	13,150	0,000	1<4
	İlgili	178	3,77	0,71			2<3

Ölçek boyutları	Teknolojik ürünlerle olan ilişki durumu	N	X	ss	F	p	Fark
Yapay zekâya yönelik negatif tutum	Çok ilgili	66	3,83	0,77	1,874	0,134	Fark yok
	İlgisiz	22	2,77	1,06			
	Orta İlgili	238	3,01	0,76			
	İlgili	178	3,22	0,78			
	Çok ilgili	66	2,94	1,10			

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların teknolojik ürünlerle olan ilişki durumu ile yapay zekâya yönelik negatif tutum boyutu arasında anlamlı bir farklılaşmadan söz edilemezken ($p>0,05$); teknolojik ürünlerle olan ilişki durumu ile yapay zekâya yönelik pozitif tutum boyutu arasında ise, anlam ifade edecek düzeyde bir farklılaşmanın var olduğu ($p<0,05$) söylenebilir. Ortaya çıkan anlamlı farklılığı oluşturan grupları tespit etmek amacıyla post hoc (tukey) testi yapılmıştır. Bu çerçevede teknolojik ürünlerle ilgili ve çok ilgili olan bireylerin ilgisiz ve orta ilgili olanlara göre yapay zekâya yönelik pozitif tutumlarının daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Yapay zekâya yönelik negatif tutum boyutunda ortalama puanlara bakıldığında teknolojik ürünlerle ilgili olanların ($X=3,22$) en yüksek ortalamaya, teknolojik ürünlerle ilgisiz olanların ($X=2,77$) ise en düşük ortalama puana sahip oldukları ifade edilebilir. Bu doğrultuda teknolojik ürünlerle ilişki düzeyi iyi olan bireylerin yapay zekâyı günlük hayatlarında daha fazla kullandıkları ve böylece yapay zekâya yönelik daha pozitif tutum sergiledikleri söylenebilir.

2.1.9. Yapay Zekâya Yönelik Bilgi Düzeyine Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum

Tablo 10. Bireylerin Yapay Zekâya Yönelik Bilgi Düzeylerine Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Yapay zekâya yönelik bilgi düzeyi	N	X	ss	F	p	Fark
Yapay zekâya yönelik pozitif tutum	Çok az	74	3,07	0,89	9,191	0,000	1<3
	Az	150	3,36	0,70			
	Orta	250	3,68	0,71			
	Fazla	30	3,96	0,81			
Yapay zekâya yönelik negatif tutum	Çok az	74	3,02	0,89	0,541	0,655	Fark yok
	Az	150	3,06	0,78			
	Orta	250	3,05	0,79			
	Fazla	30	3,33	1,29			

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların yapay zekâya yönelik bilgi düzeyi ile yapay zekâya yönelik negatif tutum boyutu arasında anlamlı bir farklılaşmadan söz edilemezken ($p>0,05$); yapay zekâya yönelik pozitif tutum boyutu arasında ise, anlam ifade edecek düzeyde bir farklılaşmanın olduğu ($p<0,05$) söylenebilir. Ortaya çıkan anlamlı farklılığı oluşturan grupları belirlemek adına post hoc (tukey) testinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede yapay zekâya yönelik orta ve fazla düzeyde bilgi sahibi olan kişilerin çok az ya da az bilgiye sahip olanlara göre yapay zekâya pozitif tutum düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.1.10. Yapay Zekâ İle İlgili Gelişmeleri Takip Etme Sıklığına Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum

Tablo 11. Bireylerin Yapay Zekâ İle İlgili Gelişmeleri Takip Etme Sıklığına Göre Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı		N	X	ss	F	p	Fark
Yapay zekâya yönelik pozitif tutum	Hiçbir zaman		48	2,68	0,84	20,171	0,000	1<2
	Nadiren		274	3,42	0,71			1<3
	Sıklıkla		154	3,90	0,62			1<4
	Her zaman		28	3,76	0,89			2<3
Yapay zekâya yönelik negatif tutum	Hiçbir zaman			2,76	0,96	1,200	0,310	Fark yok
	Nadiren			3,10	0,79			
	Sıklıkla			3,11	0,80			
	Her zaman			3,03	1,16			

Tablo 11 incelendiğinde katılımcıların yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı ile yapay zekâya yönelik negatif tutum boyutu arasında anlamlı bir farklılaşmadan söz edilemezken ($p>0,05$); yapay zekâya yönelik pozitif tutum boyutu arasında ise anlam ifade edecek düzeyde bir farklılaşmanın var olduğu ($p<0,05$) söylenebilir. Ortaya çıkan anlamlı farklılığı oluşturan grupları belirlemek adına post hoc (tukey) testinden yararlanılmıştır. Buna göre, yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri her zaman, sıklıkla ve nadiren takip eden bireylerin yapay zekâya yönelik pozitif tutum düzeyleri yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri hiç takip etmeyen kişilere göre daha yüksektir. Benzer şekilde yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri sıklıkla takip eden bireylerin yapay zekâya yönelik pozitif tutum düzeyleri nadiren takip edenlere göre daha yüksektir.

2.2. Dinî Tutumla İlgili Bulgular

Bu bölümde bireylerin Dinî Tutum Ölçeği boyutlarına ilişkin istatistikî veriler, cinsiyet ve medeni durum değişkenine ait Mann Whitney U testi analiz sonuçları ile yaş grupları, meslek çeşidi, aylık gelir durumu, eğitim düzeyi, teknolojik ürünlerle olan ilişki durumu ve yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı değişkenlerine göre Kruskal Wallis H testi analiz sonuçları ele alınmıştır.

2.2.1. Dinî Tutum Ölçeği Boyutlarına Ait İstatistikî Veriler

Tablo 12. Bireylerin Dinî Tutum Ölçeği Boyutlarına Ait İstatistikîler

Ölçek Boyutları	Minimum	Maksimum	X	ss
Davranış	1	5	3,83	1,10
Duygu	1	5	3,81	1,13
Biliş	1	5	4,41	1,07
İlişki	1	5	4,33	0,98

Tablo 12 incelendiğinde tüm boyutlarda alınan puanların 1 ile 5 arasında olduğu görülmektedir. Ayrıca davranış boyutundan alınan puanların ortalaması 3,83 iken duygu boyutu puanlarının ortalaması 3,81, biliş boyutunun puan ortalaması 4,41 ve ilişki boyutu puanlarının ortalaması 4,33'tür. Bu kapsamda bireylerin Dinî Tutum Ölçeği boyutlarına ilişkin ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalamaya biliş boyutunda ve en düşük ortalamaya duygu boyutunda sahip oldukları ifade edilebilir.

2.2.2. Cinsiyete Göre Dinî Tutum

Tablo 13. Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Cinsiyet	N	X	ss	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p
Davranış	Kadın	302	3,97	0,95	131,77	19897,50	6829,5	0,147
	Erkek	202	3,65	1,27	118,62	11980,50		
Duygu	Kadın	302	3,89	1,06	129,44	19545,50	7181,5	0,422
	Erkek	202	3,71	1,23	122,10	12332,50		
Biliş	Kadın	302	4,48	1,01	131,18	19808,00	6919,0	0,134
	Erkek	202	4,29	1,15	119,50	12070,00		
İlişki	Kadın	302	4,41	0,91	131,31	19827,50	6899,5	0,162
	Erkek	202	4,21	1,06	119,31	12050,50		

Tablo 13 incelendiğinde kadınların davranış ($X=3,97$), duygu ($X=3,89$), biliş ($X=4,48$) ve ilişki ($X=4,41$) boyutlarında erkeklere ($X=3,65$; $X=3,71$; $X=4,29$; $X=4,21$) oranla daha yüksek ortalamaya sahip olmasına rağmen oluşan farkın istatistiksel olarak anlam ifade edecek düzeyde olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Ayrıca ortalamalar incelendiğinde kadınların en yüksek ortalamaya biliş ($X=4,48$), en düşük ortalamaya ise duygu ($X=3,89$) boyutunda sahip oldukları söylenebilir. Yine erkeklerin en yüksek ortalamaya biliş ($X=4,21$), en düşük ortalamaya davranış ($X=3,65$) boyutunda sahip oldukları ifade edilebilir.

2.2.3. Yaş Gruplarına Göre Dinî Tutum

Tablo 14. Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Yaş grupları	N	X	ss	Sıra ortalaması	χ^2	p
Davranış	18-23	40	3,65	1,17	114,90	7,978	0,092
	24-29	64	3,42	1,29	102,92		
	30-39	192	3,91	1,00	129,52		
	40-49	164	3,89	1,02	127,55		
	50-59	44	4,06	1,31	155,39		
Duygu	18-23	40	3,72	1,08	116,78	6,973	0,137
	24-29	64	3,46	1,35	108,39		
	30-39	192	3,79	1,05	122,60		
	40-49	164	3,90	1,13	132,79		
	50-59	44	4,18	1,11	155,23		
Biliş	18-23	40	4,47	1,04	130,15	0,199	0,699
	24-29	64	4,03	1,50	113,09		
	30-39	192	4,44	0,96	127,67		
	40-49	164	4,50	1,01	130,72		
	50-59	44	4,36	1,04	121,86		
İlişki	18-23	40	4,30	0,96	123,93	2,998	0,558
	24-29	64	3,96	1,42	111,73		
	30-39	192	4,35	0,86	124,05		
	40-49	164	4,44	0,87	133,19		
	50-59	44	4,38	1,02	136,09		

Tablo 14 incelendiğinde katılımcıların yaş grupları ile dinî tutumun davranış, duygu, biliş ve ilişki boyutu arasında anlam ifade edecek düzeyde bir farklılaşmadan söz edilemeyeceği ($p>0,05$) görülmektedir. Dolayısıyla araştırmaya dâhil olanların yaş grupları fark etmeksizin dini tutum düzeylerinin benzer olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.4. Medeni Duruma Göre Dinî Tutum

Tablo 15. Bireylerin Medeni Durumlarına Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Medeni durum	N	X	ss	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p
Davranış	Bekâr	170	3,45	1,20	102,28	8693,50	5038,5	0,000
	Evli	334	4,03	0,98	138,83	23184,50		
Duygu	Bekâr	170	3,47	1,24	105,95	9006,00	5351,0	0,001
	Evli	334	3,98	1,03	136,96	22872,00		
Biliş	Bekâr	170	4,18	1,25	114,62	9742,50	6087,5	0,026
	Evli	334	4,51	0,95	132,55	22135,50		

İlişki	Bekâr	170	4,02	1,21	107,99	9179,50	5524,5	0,002
	Evli	334	4,49	0,79	135,92	22698,50		

Tablo 15 incelendiğinde araştırmaya katılanların medeni durumları ile dini tutumun davranış, duygu, biliş ve ilişki boyutları arasında anlamlı bir farklılaşmanın varlığından söz etmek mümkündür ($p<0,05$). Buna göre evlilerin davranış, duygu, biliş ve ilişki boyutlarında dini tutum düzeylerinin bekârlara oranla daha yüksek olduğu söylenebilir. Evli bireylerin aile kurarak sorumluluklarının artmasıyla birlikte eylemlerinde dini kural ve kaidelere daha fazla dikkat ettikleri ifade edilebilir.

2.2.5. Meslek Çeşidine Göre Dinî Tutum

Tablo 16. Bireylerin Meslek Çeşitlerine Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Meslek çeşidi	N	X	ss	Sıra Ort.	χ^2	p	Fark
Davranış	Öğrenci	52	3,71	1,12	117,42	29,257	0,000	1<4
	Kamuda maaşlı çalışan	306	3,75	1,04	117,89			
	Özel sektörde ücretli çalışan	40	3,20	1,39	93,25			
	Ev hanımı	70	4,57	0,67	181,33			
	Diğer	36	4,00	1,22	143,14			
Duygu	Öğrenci	52	3,88	1,04	128,88	25,584	0,000	1<4
	Kamuda maaşlı çalışan	306	3,72	1,09	118,13			
	Özel sektörde ücretli çalışan	40	3,17	1,53	98,55			
	Ev hanımı	70	4,54	0,75	180,51			
	Diğer	36	3,75	1,15	120,22			
Biliş	Öğrenci	52	4,67	0,88	144,13	29,257	0,001	1>3
	Kamuda maaşlı çalışan	306	4,38	1,02	122,75			
	Özel sektörde ücretli çalışan	40	3,60	1,62	87,93			
	Ev hanımı	70	4,81	0,61	153,51			
	Diğer	36	4,27	1,26	123,22			
İlişki	Öğrenci	52	4,40	0,93	133,13	14,792	0,005	2<4
	Kamuda maaşlı çalışan	306	4,31	0,92	121,50			
	Özel sektörde ücretli çalışan	40	3,80	1,27	93,38			
	Ev hanımı	70	4,70	0,78	159,73			
	Diğer	36	4,25	1,25	131,58			

Tablo 16'ya göre katılımcıların dinî tutumları, davranış, duygu, biliş ve ilişki boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($p<0,05$). Bu farklılaşmanın kaynağını oluşturan grupları belirlemek amacıyla post hoc test olarak Mann Whitney U testinden faydalanılmış ve ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre, ev hanımlarının öğrenci, kamuda maaşlı çalışan, özel sektörde ücretli çalışan ve diğer meslek gruplarındaki bireylere göre davranış ve duygu boyutlarındaki puanları yüksektir. Benzer şekilde öğrencilerin ve kamuda maaşlı çalışanların özel sektörde ücretli çalışanlara göre; ev hanımlarının da kamuda maaşlı çalışan, özel sektörde ücretli çalışan ve diğer meslek gruplarındaki bireylere göre biliş düzeyleri daha yüksektir. Ayrıca, ev hanımlarının ilişki boyutundaki dinî tutumları kamuda maaşlı çalışan ve özel sektörde ücretli çalışan kişilere göre daha yüksek düzeydedir.

2.2.6. Eğitim Düzeylerine Göre Dinî Tutum

Tablo 17. Bireylerin Eğitim Düzeylerine Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Meslek çeşidi	N	X	ss	Sıra Ort.	χ^2	p	Fark
Davranış	İlkokul	22	4,13	1,20	153,82	18,259	0,001	2>4
	Ortaokul	20	4,65	0,41	187,25			
	Lise	46	4,28	1,05	162,72			
	Ön lisans/lisans	266	3,76	1,10	120,19			
	Lisansüstü	150	3,68	1,09	114,55			
Duygu	İlkokul	22	4,63	0,67	186,59	13,755	0,008	1>4
	Ortaokul	20	4,25	0,48	146,40			
	Lise	46	4,10	1,20	152,22			
	Ön lisans/lisans	266	3,75	1,10	120,69			
	Lisansüstü	150	3,65	1,21	117,45			

Biliş	İlkokul	22	4,68	0,71	143,36	6,736	0,150	Fark yok
	Ortaokul	20	4,90	0,31	156,70			
	Lise	46	4,65	0,84	141,37			
	Ön lisans/lisans	266	4,35	1,16	125,85			
	Lisansüstü	150	4,31	1,06	116,59			
İlişki	İlkokul	22	4,90	0,30	174,45	11,186	0,025	1>4 1>5
	Ortaokul	20	4,80	0,42	161,80			
	Lise	46	4,43	1,05	139,98			
	Ön lisans/lisans	266	4,30	0,95	122,56			
	Lisansüstü	150	4,20	1,07	117,61			

Tablo 17'ye göre araştırmaya katılanların eğitim seviyesi ile biliş boyutu arasında anlamlı bir farklılaşmadan söz edilemezken ($p>0,05$); eğitim seviyesi ile davranış, duygu ve ilişki boyutları arasında olan farklılaşmanın anlamlı düzeyde olduğu ($p<0,05$) gözlemlenmektedir. Var olan farklılaşmanın kaynağını oluşturan grupları belirlemek amacıyla post hoc test olarak Mann Whitney U testinden faydalanılmış ve ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre ortaokul ve lise eğitim düzeyine sahip olan bireylerin ön lisans/lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanlara göre dinî davranış puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca, ilkökul mezunlarının, ön lisans/lisans ve lisansüstü mezunlarına göre; lise mezunlarının da ön lisans/lisans mezunlarına oranla duygu boyutunda daha yüksek puana sahip oldukları saptanmıştır. Yine ilkökul mezunu bireylerin ilişki boyutunda ön lisans/lisans ve lisansüstü mezunlarına göre puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumda, eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte araştırma ve sorgulamanın arttığı ve dinî tutumun zayıfladığı, eğitim seviyesinin azalmasıyla birlikte çevresel faktörlere bağlı olarak anne babadan görerek dini tutum geliştirildiği söylenilebilir.

2.2.7. Aylık Gelir Durumuna Göre Dinî Tutum

Tablo 18. Bireylerin Aylık Gelir Durumlarına Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Aylık gelir durumu	N	X	ss	Sıra Ort.	x^2	p	Fark
Davranış	Düşük gelir grubu	110	3,99	0,93	132,82	5,344	0,069	Fark yok
	Orta gelir grubu	314	3,87	1,11	130,29			
	Üst gelir grubu	80	3,48	1,18	102,95			
Duygu	Düşük gelir grubu	110	3,99	1,05	137,49	3,993	0,136	Fark yok
	Orta gelir grubu	314	3,84	1,09	127,32			
	Üst gelir grubu	80	3,46	1,33	108,18			
Biliş	Düşük gelir grubu	110	4,59	0,99	140,11	7,909	0,019	1>3 2>3
	Orta gelir grubu	314	4,41	1,06	127,25			
	Üst gelir grubu	80	4,11	1,19	104,83			
İlişki	Düşük gelir grubu	110	4,44	0,90	133,55	1,622	0,444	Fark yok
	Orta gelir grubu	314	4,34	0,95	126,73			
	Üst gelir grubu	80	4,13	1,17	115,90			

Tablo 18 incelendiğinde katılımcıların aylık gelir durumu ile davranış, duygu ve ilişki boyutları arasındaki farkın anlam belirtecek düzeyde olmadığı ($p>0,05$); aylık gelir durumu ile biliş boyutu arasındaki farklılaşmanın ise anlam belirtecek düzeyde olduğu ($p<0,05$) söylenebilir. Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla pot hoc test olarak ikili karşılaştırmalarda Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır. Buna göre düşük gelir grubuna ve orta gelir grubuna sahip olanların biliş boyutu puanları üst gelir grubuna göre daha yüksektir. Bu doğrultuda sosyoekonomik olarak üst seviyede olan bireylerin dinin gerekli olup olmadığı ya da dinin insanlara faydası konusunda daha çok sorgulama içinde oldukları, düşük ve orta gelir grubunda olan kişilerin ise geleneksel olarak dine daha çok sahip çıktıklarını söylemek mümkündür.

2.2.8. Teknolojik Ürünlerle Olan İlişki Durumuna Göre Dinî Tutum

Tablo 19. Bireylerin Teknolojik Ürünlerle Olan İlişki Durumlarına Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Teknolojik ürünlerle olan ilişki durumu	N	X	ss	Sıra Ort.	x^2	p
-----------------	---	---	---	----	-----------	-------	---

Davranış	İlgisiz	22	4,18	1,23	159,36	2,985	0,394
	Orta ilgili	238	3,88	1,03	127,90		
	İlgili	178	3,73	1,18	120,97		
	Çok ilgili	66	3,86	1,02	125,42		
Duygu	İlgisiz	22	3,86	1,50	141,55	1,055	0,788
	Orta ilgili	238	3,80	1,16	127,14		
	İlgili	178	3,75	1,15	121,87		
	Çok ilgili	66	4,00	0,85	131,67		
Biliş	İlgisiz	22	4,45	1,23	140,09	1,808	0,613
	Orta ilgili	238	4,44	1,06	129,63		
	İlgili	178	4,37	1,11	124,15		
	Çok ilgili	66	4,31	0,96	117,03		
İlişki	İlgisiz	22	4,59	0,97	156,18	3,714	0,294
	Orta ilgili	238	4,29	1,04	123,92		
	İlgili	178	4,48	0,82	122,03		
	Çok ilgili	66	4,33	0,97	137,94		

Tablo 19 incelendiğinde katılımcıların teknolojik ürünlerle olan ilişki durumları ile dinî tutumun davranış, duygu, biliş ve ilişki boyutları arasındaki farkın anlam belirtecek düzeyde olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Dolayısıyla araştırmaya dâhil olanların teknolojik ürünlerle olan ilişkileri fark etmeksizin dinî tutum düzeylerinin benzer olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.9. Yapay Zekâya Yönelik Bilgi Düzeyi Durumuna Göre Dinî Tutum

Tablo 20. Bireylerin Yapay Zekâya Yönelik Bilgi Düzeyine Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Yapay zekâya yönelik bilgi düzeyi	N	X	ss	Sıra Ort.	x^2	p
Davranış	Çok az	74	3,89	1,08	129,05	3,078	0,380
	Az	150	3,71	1,05	114,66		
	Orta	250	3,88	1,13	131,90		
	Fazla	30	3,93	1,14	134,43		
Duygu	Çok az	74	3,77	1,25	126,19	0,258	0,968
	Az	150	3,74	1,19	123,21		
	Orta	250	3,86	1,08	128,44		
	Fazla	30	3,90	1,02	127,60		
Biliş	Çok az	74	4,37	1,06	125,20	1,587	0,662
	Az	150	4,45	1,01	127,89		
	Orta	250	4,42	1,09	128,29		
	Fazla	30	4,06	1,33	107,83		
İlişki	Çok az	74	4,16	1,09	116,43	3,225	0,358
	Az	150	4,30	0,93	120,50		
	Orta	250	4,41	0,96	134,01		
	Fazla	30	4,23	1,09	118,77		

Tablo 20 incelendiğinde katılımcıların yapay zekâya yönelik bilgi düzeyi ile dinî tutumun davranış, duygu, biliş ve ilişki boyutları arasındaki farkın anlam belirtecek düzeyde olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Dolayısıyla araştırmaya dâhil olanların yapay zekâya yönelik bilgi düzeyleri fark etmeksizin dinî tutum düzeylerinin benzer olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.10. Yapay Zekâ İle İlgili Gelişmeleri Takip Etme Sıklığına Göre Dinî Tutum

Tablo 21. Bireylerin Yapay Zekâ İle İlgili Gelişmeleri Takip Etme Sıklığına Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları

Ölçek boyutları	Yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı	N	X	ss	Sıra Ort.	x^2	p
Davranış	Hiçbir zaman	48	3,97	1,17	140,33	1,799	0,615
	Nadiren	274	3,85	1,02	125,46		
	Sıklıkla	154	3,74	1,18	121,66		
	Her zaman	28	3,96	1,20	139,64		
Duygu	Hiçbir zaman	48	4,02	1,22	146,25	2,063	0,559
	Nadiren	274	3,77	1,16	124,08		
	Sıklıkla	154	3,82	1,07	124,64		

	Her zaman	28	3,85	1,08	126,54		
Biliş	Hiçbir zaman	48	4,54	1,11	140,25	3,656	0,301
	Nadiren	274	4,42	1,03	126,36		
	Sıklıkla	154	4,42	1,07	127,04		
	Her zaman	28	3,92	1,38	101,32		
İlişki	Hiçbir zaman	48	4,39	0,99	135,15	0,951	0,813
	Nadiren	274	4,31	1,00	124,28		
	Sıklıkla	154	4,37	0,96	129,39		
	Her zaman	28	4,25	0,91	117,50		

Tablo 21 incelendiğinde katılımcıların yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı ile dinî tutumun davranış, duygu, biliş ve ilişki boyutları arasındaki farkın anlam belirtecek düzeyde olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların yapay zekâ ile ilgili gelişmeleri takip etme sıklığı fark etmeksizin, dini tutum düzeylerinin benzer olduğunu söylemek mümkündür.

2.3. Yapay Zekâya Yönelik Tutum ve Dinî Tutum İlişkisi

Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği boyutları ve Dinî Tutum Ölçeği boyutları arasındaki ilişkinin anlamlı düzeyde olup olmadığı ve bu ilişkinin yönünü tayin etme gayesiyle yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 22’de belirtilmiştir.

Tablo 22. Yapay Zekâya Yönelik Tutum ve Dinî Tutum İlişkisine Ait Veriler

			Dinî tutum ölçeği			
			Davranış	Duygu	Biliş	İlişki
Yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeği	Yapay Zekâya Yönelik Pozitif Tutum	r	-0,136*	-0,127*	-0,144*	-0,126*
	Yapay Zekâya Yönelik Negatif Tutum	p	0,031	0,040	0,023	0,045

Tablo 22 incelendiğinde yapay zekâya yönelik pozitif tutum boyutu puanları ile davranış, duygu, biliş ve ilişki boyutu puanları arasında negatif yönlü düşük düzeyde (sırasıyla $r = -0,136$; $-0,127$; $-0,144$; $-0,126$) ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($p<0,05$) ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre, bireylerin dini tutum düzeyleri arttıkça yapay zekâya yönelik pozitif tutumlarının azaldığı; ya da kişilerin dinî tutum düzeylerinin azaldıkça yapay zekâya yönelik pozitif tutum seviyelerinin arttığını söylemek mümkündür. Ayrıca yapay zekâya yönelik negatif tutum boyutu ile dini tutum boyutu arasında anlam ifade edecek düzeyde bir ilişkinin var olmadığı ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Sonuç

Yakın döneme kadar bilim kurgu filmleriyle ilişkilendirilen yapay zekâ; tıp, mimari, mühendislik, eğitim, üretim, ekonomi vb. alanlarda geliştirilen farklı uygulamalarla günlük hayatımızda yerini almaya hızla devam etmektedir. Yapay zekânın kullanımının ve etkisinin arttığı alanlardan biri de dindir. Toplumu etkileyen en önemli kurumlardan biri olarak adlandırabileceğimiz dinde ve dinin sosyal hayattaki yansıması olan dindarlıkta yapay zekâ temelli gerçekleşen gelişmelerin toplum üzerinde sahip olacağı algı önemlidir. Özellikle yapay zekâ eksenli gelişmelerin din için bir tehdit mi yoksa bir fırsat mı olacağı bireylerin dine ve yapay zekâya yönelik tutumlarına göre şekillenecektir. Bu bağlamda bireylerin dinî tutumlarını ve yapay zekâya yönelik tutumlarını etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Toplamda 504 kişi üzerinde Ankara ili Polatlı ilçesi örneğinde yapılan bu çalışmada bireylerin yapay zekâya yönelik tutumları, dinî tutumları ve bu tutumlar arasındaki ilişkilere ait bazı sonuçlar ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, bireylerin yapay zekâya yönelik pozitif tutum düzeylerinin orta seviyenin üstünde, negatif tutumlarının ise orta düzeyde olduğu; cinsiyet, yaş grupları, medeni durum ve aylık gelir durumuna göre yapay zekâya yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı; meslek, eğitim düzeyi, teknolojik ürünlerle olan ilişki, yapay zekâya yönelik bilgi düzeyi ve yapay zekâ alanındaki gelişmeleri takip etme sıklığı ile yapay zekâya yönelik pozitif tutum düzeyleri arasındaki

ilişkinin anlam belirtecek düzeyde olduğu, negatif tutum düzeyleri arasındaki ilişkinin ise anlam ifade edecek seviyede olmadığı tespit edilmiştir.

Günümüzün dijital çağ olması, insanların yaşamlarının her anında özel bir ilgiye gerek duymadan teknolojiyle iç içe olmaları cinsiyet, yaş grupları, aylık gelir durumu ve medeni durum gibi değişkenlerin yapay zekâya yönelik tutumlarda anlamlı bir farklılığın oluşmasını engellediği söylenebilir. Özellikle, bireylerin ister erkek olsun ister kadın sanal ve dijital ortamla erken yaşlarda tanışmaları, aylık gelir düzeyi ve medeni durumu ne olursa olsun çevrelerinde dijital bir etkiye maruz kalmaları bu değişkenlerin yapay zekâya yönelik tutumlarda önemli bir etken olmaktan çıkmasının nedenleri arasında olabilir.

Teknolojik ürünlerle ilişkili olan, yapay zekâya yönelik gelişmeleri takip ederek bilgi sahibi olan kişiler diğerlerine oranla yapay zekâya yönelik daha pozitif tutum geliştirmeleri olağandır. Çünkü kişi bilmediği ya da çok tanımadığı şeylere karşı negatif bir düşünce beslemese de mesafeli bir duruş sergileyebilir. Ancak araştırdığı, tanıdığı, bildiği, kullandığı şeylere karşı daha pozitif bir duygu içerisinde olabileceğini söylemek mümkündür.

Elde edilen bulgulara göre, bireylerin dinî tutum düzeylerinin yüksek seviyede olduğu; cinsiyet, yaş grupları, teknolojik ürünlerle olan ilişki, yapay zekâya yönelik bilgi düzeyi ve yapay zekâya yönelik gelişmeleri takip etme sıklığına göre dinî tutum düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı; medeni durum, meslek çeşidi, eğitim durumu ve aylık gelir durumu değişkenlerine göre ise, dinî tutum puanlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır.

Cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmasa da, ortalamalar dikkate alındığında kadınların dinî tutum düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak, kadınların dini olaylara karşı daha duygusal yaklaşımları, dinî bilgileri öğrenmede daha istekli oldukları ve öğrendikleri bilgileri sosyal hayatlarında uygulamaya daha istekli olmaları gösterilebilir. Nitekim alan yazınında Kavas, Yapıcı, Korkmaz ile Doğan ve Karaca tarafından yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.²⁶

Medeni duruma göre, evli olanlar lehine dinî tutum düzeylerinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Bu anlamda evli bireylerin sorumluluklarının artmasıyla birlikte dine daha fazla yöneldikleri söylenebilir. Aynı zamanda evli olan kişiler özellikle çocuklarına örnek olabilme adına dinî davranışları yerine getirmede, aile bireylerini manevi olarak koruma adına dinî tutumlarına daha fazla dikkat edebilmektedirler.

Meslek çeşitlerine göre dinî tutum düzeyleri arasında farklılaşma olduğu, bu farklılığın ev hanımlarına lehine olduğu tespit edilmiştir. Ev hanımlarının zamanlarının büyük bir bölümünü evde geçirmeleri, dinî bilgi elde etme ve elde ettikleri bilgileri davranış haline getirme konusunda onlara avantaj sağladığını söylemek mümkündür.

Davranış, duygu ve ilişki boyutlarında dinî tutum düzeyinin eğitim durumuna göre farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın davranış, duygu ve ilişki boyutlarında ilkökul ve ortaokul mezunları lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda ilkökul ve ortaokul mezunu olan bireylerin ön lisans/lisans ve lisansüstü mezunlarına oranla dinî tutum ve davranışlarına daha fazla dikkat ettikleri ifade edilebilir.

Dinî tutum düzeyi yapay zekâya yönelik genel tutum arasındaki ilişki incelendiğinde yapay zekâya yönelik pozitif tutum ile davranış, duygu, biliş ve ilişki boyutlarında negatif yönlü düşük düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda dinî hassasiyet arttıkça yapay zekâya yönelik bir mesafe oluştuğu söylenebilir. Bu durum yapay zekâ teknolojilerinin

²⁶ Murat Doğan - Faruk Karaca, "Cinsiyetin Dindarlık Üzerine Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması", *Bilimname* 45 (2021), 219-260; Ercan Kavas, "Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum", *Akademik Bakış Dergisi* 38 (2013), 1-20; Sezai Korkmaz, "Cinsiyete Göre Dindarlık: Bir Meta-Analiz Çalışması", *Bilimname* 43 (2020), 437-460; Asım Yapıcı, "Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri", *Dini Araştırmalar Dergisi* 19/49 (2016), 131-161.

yeni gelişen bir alan olması nedeniyle özellikle dinî hassasiyeti yüksek olan insanlar üzerinde nasıl kullanılacağına dair bir tereddüt ortaya çıkarabildiğini göstermektedir. Yapay zekâ teknolojilerinin dini hizmetler alanında insanlar yararına kullanılması durumunda bu tereddüdün yok olup yerini pozitif tutuma bırakabileceği düşünülebilir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

Kaynakça

- Alan, Burcu - Zengin, Fikriye Kırbağ. *İnsan Zekâsından Yapay Zekâya*. Ankara: İKSAD Publishing House, 2023.
- Bergdahl, Jenna vd. "Self-Determination and Attitudes Toward Artificial Intelligence: Cross-National and Longitudinal Perspectives". *Telematics and Informatics* 82 (2023), 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2023.102013>
- Bochniarz, Klaudia T. vd. "Attitudes to Ai Among High School Students: Understanding Distrust Towards Humans Will Not Help Us Understand Distrust Towards Ai". *Personality and Individual Differences* 185 (2022). <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111299>
- Çapcıoğlu, İhsan - Anık, Hilal. "Sanayi Devrimi'nden Endüstri 4.0'a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü". *Tevilat* 2/1 (2021), 27-43. <https://doi.org/10.53352/tevilat.976763>
- Değirmenci, Can Hikmet - Aydın, İsmail Hakkı. *Yapay Zekâ*. İstanbul: Girdap Kitap, 2018.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Yapay Zeka, Transhümanizm ve Din*. ed. Muhammed Kızılgeçit vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2022.
- Doğan, Murat - Karaca, Faruk. "Cinsiyetin Dindarlık Üzerine Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması". *Bilimname* 45 (2021), 219-260. <https://doi.org/10.28949/bilimname.953816>
- George, Ginu - Thomas, Mary Rani. "Integration of Artificial Intelligence in Human Resource". *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)* 9/2 (2019), 5069-5073.
- Gruchola, Malgorzata vd. "Artificial Intelligence as a Tool Supporting Prayer Practices". *Religions* 15/271 (2024). <https://doi.org/10.3390/rel15030271>
- Gülcü, Aslan. "Dijitalizm Yapay Zekâ ve Din". <https://www.islamvemedya.com/dijitalizm-yapay-zeka-ve-din/828/>
- Kafalı, Hasan. "Toplum ve Din Bağlamında Yapay Zekâ". *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din*. 87-102. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2022.
- Kafalı, Hasan. "Yapay Zekâ, Toplum ve Dinin Geleceği". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (2019), 145-172. <https://doi.org/10.17120/omuifd.470376>
- Kavas, Ercan. "Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum". *Akademik Bakış Dergisi* 38 (2013), 1-20.
- Kaya, Feridun vd. "The Roles of Personality Traits, AI Anxiety, and Demographic Factors in Attitudes Toward Artificial Intelligence". *International Journal of Human-Computer Interaction*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/10447318.2022.2151730>
- Kazak, Mehmet. *Yapay Zekâ Kaygısı, Yabancılaşma ve Dindarlık İlişkisi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, İslami İlimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Kelley, Patrick Gage vd. "Exciting, Useful, Worrying, Futuristic: Public Perception of Artificial Intelligence in 8 Countries". In *Proceedings of the 2021 AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society*. 627-637. New York, 2021. <https://doi.org/10.1145/3461702.3462605>
- Korkmaz, Sezai. "Cinsiyete Göre Dindarlık: Bir Meta-Analiz Çalışması". *Bilimname* 43 (2020), 437-460. <https://doi.org/10.28949/bilimname.693951>
- Liehner, Gian Luca vd. "Perceptions, Attitudes and Trust Towards Artificial Intelligence-An Assessment of the Public Opinion". *Artificial Intelligence and Social Computing* 782 (2023), 32-41. <https://doi.org/10.54941/ahfe1003271>
- Melanie, Mitchell. *An Introduction to Genetic Algorithms*. The MIT Press, 1998.
- Ok, Üzeyir. "Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 528-549.
- Öztemel, Ercan. "Yapay Zekâ ve Din". *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din*. 17-30. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2022.

- Öztemel, Ercan. "Yapay Zeka ve İnsanlığın Geleceği". *Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği*. ed. Muzaffer Şeker vd. 75-90. Ankara: TÜBA, 2020.
- Say, Cem. *50 Soruda Yapay Zeka*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 9. Baskı, 2018.
- Tegmark, Max. *Life 3.0-Being Human in The Age of Artificial Intelligence*. New York: Vintage Books, 2018.
- Uysal, Veysel. *Din Psikolojisi Açısından Dinî Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. İstanbul: M.Ü.İ.F.V. Yayınları, 1996.
- Yakut, Selahattin. *Ahlaki Zekâ, Din ve Dindarlık (Psikososyal Bir Bakış)*. Ankara: İKSAD Publishing House, 2022.
- Yapıcı, Asım. "Cinsiyete Göre Farklaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri". *Dini Araştırmalar Dergisi* 19/49 (2016), 131-161. <https://doi.org/10.15745/da.268813>
- Yazıcı, Hafize - Keleşoğlu, Zeynep. "Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din Kapsamında Gerçekleşen Etkinlikleri Değerlendirme". *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din*. 219-231. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2022.